

Kafka wijst ons de weg uit doolhof

Waar ben ik? Wat doe ik hier? Wie bent u? Een jonge vrouw wordt meer dan 700 dagen ondervraagd. Is zij een gevaar voor de nieuwe barmhartige leider?

The World of K., or the prophecy of the excesses of modern bureaucracy is de naam van een tentoonstelling in de Nieuwe Vide in Haarlem. Vijf kunstenaars lieten zich inspireren door de absurde en bureaucratische wereld die de Tsjechische schrijver Franz Kafka (1883-1924) opriep in zijn beroemdste roman Der Prozess.

Tekeningen en video-installaties geven een nieuwe vorm aan de lotgevallen van Josef K., die in Der Prozess wordt gearresteerd zonder duidelijkheid te krijgen over wat hij misdaan heeft.

De uitwassen van de bureaucratie is het hoofdthema in de Vide. Bezoekers ondergaan een bureaucratie-test. Zij krijgen vragen op een invulformulier voorgeschiedeld, nemen plaats bij twee beeldschermen, waar twee animatie-hoofden op hen inpraten. Dit project is van Carlijn Voorneveld en Elly Scheele.

Michiel Westbeek schiep een indringend hoorspel van 25 minuten over een jonge vrouw (Katharina) die uit een coma ontwaakt en erachter komt dat in haar land opeens een compleet nieuw politiek bewind aan de macht is. Zij wordt ondervraagd door een psychiater met de opdracht haar geestgesteldheid te onderzoeken, maar die eigenlijk wil weten of

Oproep tot verzet tegen bureaucratie in samenleving

Katharina, die hij Xantippe noemt, voor of tegen het nieuwe regime is. De vrouw reageert als een ontstemde. 'Waar ben ik?'

Daniël Dennis de Wit pakte Kafka's 'Brief an den Vater' bij de kop en componeerde een brief aan zijn eigen vader. Franz Kafka heeft het nooit aangedurfd de brief aan z'n vader te geven, vrezend voor de toorn van pa.

Ivette ('Mrova') Zub nam het verhaal 'Schakale und Araber' als vertrekpunt, waarin een Europeaan met Arabieren door de woestijn trekt en later in gesprek raakt met jakhalzen. In de Vide zien wij van Mrova videowerken in print die zij maakte tijdens haar verblijf in Egypte. De prints gaan over de absurditeit en de onzekerheid.

Pamflet

Bij de expositie verscheen een pamflet. In dit document leggen kunsthistorici Liesbeth Visee en Sietske Roorda verbanden tussen Der Prozess, de bureaucratie, onderdrukking, feminisme en de onmacht van de mens om kwalijke systemen te doorbreken. Voormalig Nieuwe Vide-directeur Lennard Dost is verantwoordelijk voor de samenstelling. Gezien de ambities

riep het kunstencentrum alle hens aan dek.

De groep levert knap werk af. Jonge mensen gaan enthousiast en kundig aan de haal met Kafka's roman, waar literatuurwetenschappers al bijna honderd jaar de tanden op stukbijten. Tienduizenden pogingen zijn al gedaan om Der Prozess te duiden. Afgezien van de Bijbel lag geen ander boek vaker onder het vergrootglas van interpreten en tekstvlooiers. Elke generatie waagt het opnieuw.

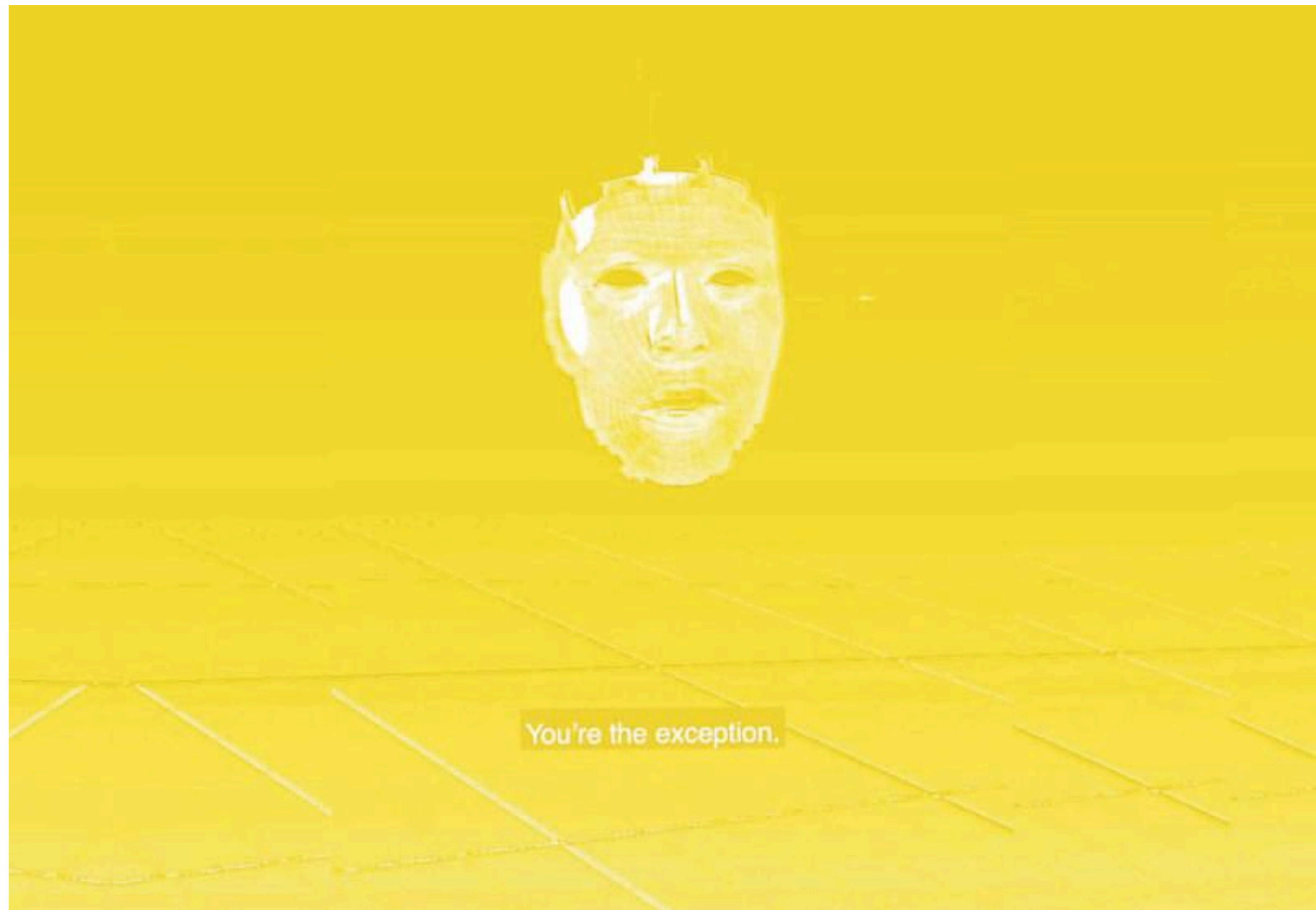
Kafka schreef wat niet in woorden te vatten is. De verhalen lijken droomver tellingen, die hij rechtstreeks vanuit het onderbewuste neerschreef over de menselijke psyche en de samenleving.

Corrupte dienaren

Der Prozess blijft actueel, net als de tragiek die eruit spreekt: een individu wordt vermorzeld door onbegrijpelijke regels die in eerste aanleg bedoeld waren om een samenleving fatsoenlijk te laten draaien. De burger is het slachtoffer van corrupte, luie en rechtlijnige dienaren, die de regels naar eigen believen buigen, of te strikt uitvoeren.

De term 'kafkaësk' is ondertussen verworpen tot een cliché voor maffe, absurde en kwalijke praktijken. Liefhebbers van Kafka's boeken vinden dat onprettig. Alsof de schrijver niet in staat was meer te bieden dan sombere bespiegelingen, terwijl zijn humor en schrijfkunst onnavolgbaar mooi zijn.

Kunstenaar Michiel Westbeek beet zich vast in een bureaucratische interpretatie. Het Vide-pamflet, genaamd 'K', en het videoproject van Carlijn Voorneveld en Elly Scheele gaan een stap verder. Want waarom zouden we accepteren dat de mens eeuwig blijft vastlopen in de raderen van het systeem, en zich nooit zal verzetten?

You're the exception. U bent de

uitzondering. Een hoofd spreekt de expositiebezoeker toe over de antwoorden die hij neerschreef op een invulformulier.

klein zelfstandig verhaaltje over een man die een middeleeuwse stad in wil gaan, maar geen permissie krijgt van de poortwachter. Tot het eind van zijn leven blijft de man wachten bij deze ingang, net als de poortwachter die hem de toegang ontzegt. Als de man op het eind van zijn leven vraagt waarom niemand anders van de bewuste poort gebruik maakt, antwoordt de poortwachter dat de ingang enkel en alleen voor hem, de afgewezen man, bestemd was. Sietske Roorda's opstandige en mogelijk bevrijdende conclusie is: 'Niemand zou eindeloos voor een poort moeten hoeven wachten of die doelloos bewaken'.

Carlijn Voorneveld en Elly Scheele

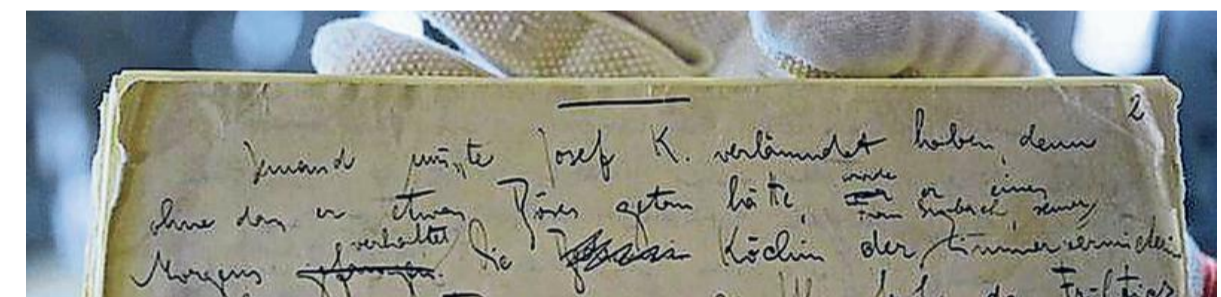
De beroemde eerste zin van Der Prozess in Kafka's handschrift. 'Iemand moest Josef K. belasterd hebben, want zonder dat hij iets verkeerd had gedaan werd hij op zekere ochtend gearresteerd'.

Carlijn Voorneveld is geneigd te denken dat de mens in staat moet zijn over zijn eigen schaduw heen te springen. Waar oudere generaties nog gezagsgetrouw zijn, nemen veel jonge mensen inmiddels een andere houding aan. Slik niet zomaar een ambtelijk besluit of een opgelegde boete, maar vraag opheldering. Overleg kan leiden tot een acceptabele oplossing, zegt Voorneveld.

Zo wijst Franz Kafka de weerbare mens uit het doolhof.

Jaap Timmers

Expositie de Nieuwe Vide, tot 23 juni, Minckelersweg 9, Haarlem. Open woensdag t/m zondag, 12-17 uur. 1 juni documentaire Special Flight met lezing over illegale vluchtelingen in Zwitserland die zonder proces gevangen zitten (14.30 - 18.00 uur).

Erven Franz Kafka

Elle Scheele en Carlijn Voorneveld maakten een video-opstelling over bureaucratie.

Collectie Scheele en Voorneveld

Nieuwe kijk in Vide op roman Der Prozess

Commentaar

Het grote publiek en de ontoegankelijkheid

De Nieuwe Vide is een groep enthousiaste kunstenaars die zich dwars opstelt. Ze geeft een podium aan de zogeheten 'tegencultuur', die zich keert tegen gangbare cultuur. Artistiek en maatschappelijk verzet zijn de handelsmerken.

Deze en volgende maand laat de Vide zich door Franz Kafka inspireren. Dat leidt tot prachtige invalshoeken en inzichten. De bureaucratie die Kafka een eeuw geleden beschreef in zijn romans is ook in onze samenleving een collectief ervaren bron van irritatie en last.

Het zou prachtig zijn als heel Haarlem komt kijken in de Nieuwe Vide. Je kunt er de fitness van de doorgeschoten bureaucratie ervaren, geenszins saai gepresenteerd, maar vernuftig vervaardigd in beeld en geluid door jonge mensen.

De belangrijkste aanpak is de perspectieven die de expositie biedt. De

presentaties gaan stappen verder dan de eeuwige constatering dat de mens verstrikt raakt in machinaties waar niemand vat op heeft.

Er zit verandering in de lucht. Jonge mensen zijn klaar met het slaafs ondergaan van dwingelandij, die voortkomt uit idiote regels en procedures. Dat heeft alles te maken met zelfbewustzijn en weerbaarheid van burgers. Deze expositie draagt daaraan bij. Weerbare en kritische burgers kweken is ook een verantwoordelijkheid van het onderwijs, dat ten onrechte enkel koerst op meetbare prestaties en vakkennis.

Mogelijk realiseren de kunstenaars in de Vide zich onvoldoende dat zij doel treffen met deze tentoonstelling, die behalve voor de intelligentsia uitermate geschikt kan zijn voor het grote publiek. Jammer dat de nogal academische titel

van het project een drempel opwerpt, waarover zelfs Kafka-liefhebbers struikelen.

'The World of K., or the Prophecy of the Excesses of modern Bureaucracy'. Pfff. Vrij vertaald: Franz Kafka (op de foto met zijn zus Ottila) voorspelde de uitwassen van de bureaucratie. De titel had helderder gekund. Engelse titels zijn schering en inslag in de museumwereld. Ze zijn vast hip en cool, maar meestal onbegrijpelijk. Het inhoudelijk ijzersterke pamflet heeft hetzelfde euvel. De teksten van Sietske Roorda en Liesbeth Visee zijn slecht leesbaar door een al te dwingend vormgeving. Ontoegankelijk zijn is wel het laatste wat je wilt als je over Kafka praat.

Jaap Timmers, j.timmers@hollandmediacombinatie.nl

